

Коломієць О. М.,
аспірант

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей сучасних методів дослідження синоптичних текстів публіцистичного стилю. Проаналізовано етапи діалогічної інтерпретації синоптичних текстів.

Ключові слова: методи дослідження текстів, контент-аналіз, етапи діалогічної інтерпретації, філологічні методи дослідження текстів.

Постановка проблеми. Лінгвістика нового часу активно вивчає методи дослідження тексту, оскільки текст утвердився як самостійна мовна одиниця вищого рівня. Завдяки методам дослідження тексту науковець має змогу отримати точну інформацію щодо об'єкта дослідження, оскільки вибір того чи того методу значною мірою прогнозується метою дослідження, формує певний методико-стилістичний напрям та аспект дослідження. Проте проблема використання методів дослідження текстів залишається відкритою, оскільки потребує належного наукового й об'єктивного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші згадки про існування кількісної техніки аналізу текстів з'явилися ще наприкінці XVII століття в Західній Європі. Наприклад, у Швеції, щоб зробити висновок про єретичність книги, підраховувалася кількість тем, пов'язаних із Христом. Проте сучасний кількісний аналіз текстів пов'язують із кінцем XIX століття. Одним із перших дослідників, який працював у межах цієї проблематики, став американський учений Дж. Спід. Він проаналізував недільні випуски газет 1891–1893 років та дійшов висновку, що зміст газет варто класифікувати за темами, при цьому здійснивши вимірювання газетних колонок цих тем у дюймах. У першій половині XX століття американські соціологи й журналісти розробили спеціальні класифікатори, за якими визначали та аналізували зміст пресових матеріалів. У 1900 році Д. Уїлкокс запропонував газетні повідомлення класифікувати за формою на такі види: 1) новини; 2) ілюстрації; 3) літературні тексти; 4) думки; 5) листи тощо. У 1926 році Д. Уїллі створив покращену класифікацію газетних повідомлень, які він поділяв за трьома ознаками: 1) темою повідомлення або сферою реальності; 2) формою повідомлення; 3) комбінацією теми й форми. Учений запропонував на основі цих даних здійснювати кількісний аналіз газетних текстів [4, с. 3–4].

Застосування статистичних методів в українському мовознавстві розглянуто в роботах В. Левицького, М. Муравичкої та В. Перебийніс [2; 3; 6]. Й. Краус наводить базові підходи квантитативної стилістики з виявленням загальних властивостей кількісних даних тексту та їх класифікації, вивчення питання квантитативних характеристик функціональних та індивідуальних стилів [12, с. 32]. О. Селіванова, розглядаючи проблему методів лінгвістичного дослідження загалом та дослідження текстів зокрема, зазначає, що особливої ваги в сучасній лінгвістиці набуває нова галузь – лінгвометодологія, спрямована на

встановлення природи мови в співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу [6, с. 17]. Питання диференціації методів залишається дискусійним і відкритим.

Мета статті – описати сучасні методи дослідження текстів публіцистичного стилю та виокремити процедурні ланки аналізу синоптичного тексту.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу синоптичних текстів виникає необхідність у використанні методів, які могли б кількісно описати розподіл слів, підрахувати вживання стилістичних засобів, характерних для авторської мови. Саме тому найчастіше використовуються такі методи: системи автоматичного перероблення тексту, або опрацювання тексту, автоматичний морфологічний, синтаксичний та логіко-семантичний аналіз, метод графів. На думку Ю. Марчука та інших фахівців у галузі автоматичного опрацювання текстової інформації, сучасна технологія аналізу тексту все більше спирається на семантико-, а не синтаксикозорієнтований підхід [5, с. 63]. Саме тому все частіше лінгвісти звертаються до методу контент-аналізу газетного тексту, який дає змогу вивчити текст об'єктивно, систематично й кількісно. Перші згадки про контент-аналіз з'явилися у 1949 році та були описані в працях Б. Берельсона й Г. Ласуелла. Б. Берельсон, об'єктивно проаналізувавши методіку контент-аналізу, дійшов висновку, що контент-аналіз – це дослідницька техніка об'єктивного, систематичного та кількісного описування явного змісту комунікації [4, с. 4]. Проте варто зауважити, що контент-аналіз – це не лише дослідницька техніка, а й процедура, яка передбачає кількісне конструювання, детальне вивчення кількісних характеристик текстів. Контент-аналіз є надзвичайно важливим для здійснення процедури аналізу синоптичних текстів, оскільки він дозволяє реконструювати образ соціальної реальності з реальності текстової, у якій вона знаходить своє втілення.

З-поміж філологічних методів дослідження синоптичного тексту вважаємо за необхідне використовувати контекстуально-інтерпретаційний метод та методіку діалогічної інтерпретації тексту.

Контекстуально-інтерпретаційний метод являє собою сукупність процедур, спрямованих на встановлення статусу тексту щодо інших текстів, його значимості в соціокультурному контексті, а також на реконструкцію авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту тощо. Контекстуально-інтерпретаційний метод передбачає два етапи: контекстуалізацію та інтерпретацію. Контекстуалізація спрямовується на вияв жорсткої системи безперервного контексту, у межах якого здійснюється розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту. При цьому враховуються контексти породження (світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон автора, їх занурення до універсуму культури й відповідного буттєвого часу та простору) і рецепції

(світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон читача, їх занурення до універсуму культури, відповідного світу дійсності), комунікативний контекст, макроконтраст цілого текстового масиву та мікроконтексти (операційні контексти) фрагментів тексту. Зіставлення синоптичних повідомлень англійської, польської та української мов показує, що англійські синоптичні тексти містять більше художніх засобів, образи є яскравішими, більш насиченими, формують відповідне ставлення до поданої інформації та створюють відповідний настрій, а також є більш експресивними, фігуральними за значенням.

Проте для здійснення якісно нового системного філологічного аналізу тексту О. Ревуцький пропонує три принципові орієнтири: увагу до смислового, змістового боку тексту, представленого текстовими категоріями, до комунікативного занурення тексту та до естетичних якостей художніх текстів. Процедура філологічного аналізу тексту він обґрунтовує на підставі 6 етапів інтерпретаційного аналізу художнього тексту, запропонованих у 1976 році російським дослідником І. Гальперінім: 1) визначення різновиду тексту за стилем, мовою, жанром, функціональним типом мовлення (оповідь, опис, міркування); 2) декодування тексту як повідомлення, розкриття загального змісту, його згортання до 2–3 речень; 3) детальний аналіз значень слів і сполук, які вони отримують у мікро- й макроконтрасті; 4) аналіз стилістичних прийомів порівняно з нейтральними засобами мовного вираження; 5) вияв призначення стилістично маркованих фрагментів висловлювань, їхньої ролі у вираженні суб'єктивно-оцінного ставлення автора до описуваних ним подій у тексті; 6) узагальнення отриманих результатів [1, с. 284–289].

Методика діалогічної інтерпретації тексту є сукупністю процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з огляду на екстралінгвальні чинники текстової комунікації й інтегруючого принципу діалогічності. Цей принцип ґрунтується на концепції діалогічності гуманітарного пізнання російського літературознавця М. Бахтіна, розробках Московсько-Тартуської семіотичної школи, психолінгвістичних дослідженнях мовлення й тексту, теоріях сучасної лінгвопрагматики та дискурсології. М. Бахтін розглядав діалогічність як усеосяжну мережу взаємодії складників ситуації створення й розуміння тексту. Газетні тексти спроможні створювати соціально значущі образи дійсності за допомогою особливих правил складання, які значно відрізняються від традицій, притаманних іншим друкованим виданням, наприклад, книзі. Так, під час масової комунікації читач втрачає свою конкретність, а тексти – вільну форму, характерну для елементарного процесу комунікації. Масова комунікація набуває більш суворої, структурованої форми [11, с. 108]. Основне призначення газетних синоптичних текстів – інформування та вплив на читача, який під час читання набуває нової ролі співрозмовника, а сам текст уже мислиться ним як обмін точками зору, діалог.

Аналізуючи текст із діалогічної позиції, О. Селіванова виділяє етапи діалогічної інтерпретації тексту, які ми використовуємо під час дослідження власне синоптичних текстів.

Першим етапом методу діалогічної інтерпретації є встановлення діалогічних відношень аналізованого тексту із системою інших текстів у текстовій синтагматичній й парадигматичній, що передбачає визначення мовленнєвого жанру, типу текстової, їхніх стилістичних, структурних, змістовних, прагматичних і функціональних ознак.

Другий етап методу діалогічної інтерпретації зумовлюється діалогічністю тексту як знака з особистістю адресанта в

соціокультурному контексті творення та передбачає вияв місця тексту у творчості автора, інтерпретацію авторського задуму й інтенцій, реконструкцію відображення в текстовій моделі уявної дійсності авторського світогляду, структури свідомості, зокрема й ментального лексикону мовної особистості.

Третім етапом методу діалогічної інтерпретації є вияв діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретантою; це характеристика значимості тексту для епохи його реценції, оцінка ефективності й функції тексту щодо інтерпретатора. Цей етап ґрунтується на реконструкції вбудованої в текст програми адресованості, закладеної автором орієнтовно на уявного ідеального читача.

Четвертий етап методу діалогічної інтерпретації являє собою опис діалогічних відношень тексту та комунікативних з інтегрованим буттям шляхом вияву співвідношення можливого світу описаних у тексті подій із реальними подіями, фактами біографії адресанта, а також з огляду на значимість тексту для епохи його творення й реценції.

На п'ятому етапі методу діалогічної інтерпретації здійснюється дослідження діалогічності тексту із семіотичним універсумом культури на підставі рекурсивно-прокурсивних зв'язків тексту з іншими текстами й продуктами культури етносу чи цивілізації, а також відстеження метаобразів тексту, що відображають архетипи як праформи свідомості [7, с. 18] та забезпечують єдність, цілісність і закономірності текстового сприйняття.

Шостий етап методу діалогічної інтерпретації потребує від дослідників звернення до діалогічності внутрішнього семіотичного простору тексту з огляду на реконструкцію текстового концепту, опис тематичних макроструктур, вияв значимості їхнього поєднання й чергування в тексті, характеристику концептуального простору тексту, мовних засобів концептуалізації, глибинних смислів, підтексту.

Сьомий етап методу діалогічної інтерпретації є обґрунтуванням головних текстових категорій і мовних засобів їхньої репрезентації. Аналіз певних образних засобів, стилістичних фігур, принципів висунання здійснюється одночасно з характеристикою семіотичного простору тексту, описом діалогічності тексту з іншими складниками дискурсу [7, с. 18–19].

Проаналізуємо синоптичний текст за етапами діалогічної інтерпретації, запропонованими О. Селівановою.

Текст № 1. *Forecast for today*

South and south-east England, the south and east Midlands, East Anglia and Lincolnshire are expected to stay largely dry this morning but any early brightness will soon disappear. Thickening clouds will bring rain this afternoon and evening. South-west England, Wales, the west and north Midlands and all of northern England will start dull and wet, but it should turn drier and brighter this afternoon with some late sunshine. Scotland and Northern Ireland will have a brisk, blustery day after the last of the overnight rain has cleared. Most places will have squally showers and sunny intervals – the best of the sunshine in eastern Scotland.

Tonight, southern England and South Wales will have occasional drizzle. Central and eastern parts of England and south Wales will have occasional drizzle. Central and eastern parts of England and Scotland should be fine, while north Wales, north-west England, western Scotland and Northern Ireland will have blustery showers [13, с. 40].

Текст № 2. *Погода*

За інформацією синоптиків, у п'ятницю очікується хмарна погода. Можливий невеликий дощ. Вночі й вдень на півночі

області – 2–3, у центрі – 1–2, на півдні – 3–4 градуси тепла. Вдень на півночі області – 2–4, у центрі – 2–3, на півдні – 2–4 градуси тепла. Вітер південно-східний, 1–3 метри на секунду. Атмосферний тиск 739 мм рт. ст. [10, с. 8].

Таким чином, наведені тексти характеризуються такими ознаками:

– з огляду на стиль написання легко встановити, що текст належить до публіцистичного стилю; притаманна тематична авторська структура, оскільки кожна наступна фраза пов'язується з попередньою, синоптичний текст посідає своє місце серед інших газетних текстів, оскільки є невід'ємною частиною в структурі газетного видання;

– запропонований газетний синоптичний текст є авторським текстом, у ньому переважає особистісна модальність, яка є логічним етапом формування ставлення до написаного. Виявлено, що в газетних синоптичних текстах модальність проявляється крізь низку мовних засобів, які використовуються в текстах публіцистичного стилю (граматичних, стилістичних, лексичних, фразеологічних). Комплексне використання цих прийомів, з одного боку, дає змогу скласти оціночне судження автора щодо поданої інформації, у чому знаходимо відображення авторської ментальності, а з іншого – формує читачке ставлення до авторської мови;

– на цьому етапі важливим є читачке сприйняття, оскільки читач, знайомлячись із текстом, формує своє ставлення до нього, сприймає подану інформацію, у чому реалізується авторська інтенція;

– точною відліку для синоптичних текстів слугує конкретний день, від якого складається прогноз погоди, наступні погодні явища описуються в хронологічній послідовності. Газетні синоптичні тексти найточніше відображають лінійний хід подій, оскільки часова категорія виражається теперішнім і майбутнім часом;

– застосовуючи методику архетипного аналізу до синоптичного тексту, легко помітити, що таким архетипом є традиції ставлення до погоди, яка мислиться як важлива складова культури й менталітету;

– через специфічну форму організації газетний синоптичний текст як різновид тексту публіцистичного стилю виконує низку функцій із метою здійснення візуальної комунікації (експресивну, естетичну, інформаційну). Поєднання цих функцій забезпечує атрактивність газетного синоптичного тексту, підвищує читачкий інтерес до нього, привертає увагу адресата. Атрактивність виявляється через покликання схем, таблиць, зображень привертати увагу читачів, організовувати сприйняття, а також виконувати естетичну функцію. Ю. Сорокін та Є. Тарасов під атрактивністю розуміють спосіб привернення уваги та вважають, що атрактивність повинна визначатись як «сигнал взаємодії й узгодження смислових та емоційних полів комунікатора й реципієнта» [9, с. 180];

– найважливішим етапом дослідження є сьомий етап, оскільки він розкриває лексико-стилістичні засоби, дає змогу розкрити механізми передачі інформації читачеві, ілюструє авторський стиль та мову. Яскравим прикладом є використання метафор у синоптичних текстах. Наприклад, вислів «*Thickening clouds will bring rain this afternoon and evening*» характеризується яскравою зоровою домінантою, створюючи відповідний настрій у читача. За допомогою «*Central and eastern parts of England and Scotland should be fine <...>*» автор передає відповідний настрій читачеві через метафору, отожднюючи частини

країни із живою істотою. Використання дво- й трикомпонентних епітетів (таких як *squally showers; a brisk, blustery day*) надають тексту яскравості та образності, тим самим наближуючи публіцистичний текст до художнього. У польських синоптичних текстах знаходимо такі метафори: «*Wówczas jednak był to tylko efektowny koniec zimy, a już po kilku dniach temperatura w większości naszego kraju przekroczyła 10 stopni na plusie*» [14]. Метафору «*temperatura w większości naszego kraju przekroczyła <...>*» відносимо до стертих, у ній не знаходимо створеного образу, проте відчувається перенесення ознак людини на явище природи, у цьому випадку – температуру повітря, що дозволяє класифікувати її як когнітивну. Метафору «*Rok później zima urzędowała bardzo długo na wschodzie Polski*» [14] відносимо до когнітивних, оскільки в цьому випадку сформовано абстрактне поняття, якому властиві конкретні характеристики. В українських синоптичних повідомленнях містяться метафори, у яких відчувається подібне перенесення ознак: «*Увесь день небо буде ясним та хмари не будуть затьмарювати його своєю присутністю*»; «*Хмари вкриють небо вже вранці та протримаються увесь день, розсіються ближче до вечора*»; «*Очікується ясна погода, в другій половині доби небо затягнеться хмарами, щоб до вечора знову стати чистим та ясним*» [10, с. 8]. В українських синоптичних повідомленнях не знаходимо яскравих зорових образів, які характерні для англійських повідомлень про погоду.

Висновки. З огляду на особливості публіцистичного стилю вважаємо, що для аналізу газетних синоптичних текстів найважливішим є шостий етап, оскільки він розкриває повноту авторського стилю, дає змогу інтерпретувати авторську мову. Так, наприклад, зіставлення синоптичних повідомлень англійської, польської та української мов показало, що англійські синоптичні тексти містять більше засобів стилістичної виразності, образи є яскравішими, більш насиченими, формують відповідне ставлення до поданої інформації та створюють відповідний настрій, а також є більш експресивними, фігуральними за значенням. Авторські метафори дозволяють передати синоптичне повідомлення в більш зрозумілій для читача формі, розкрити повноту висловлювання, власне ставлення автора до атмосферних явищ.

Література:

1. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования / И. Гальперин. – 4-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
2. Левицкий В. Статистическое изучение лексической семантики : [учеб. пособие] / В. Левицкий. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.
3. Левицкий В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження / В. Левицкий // Мовознавство. – 2003. – № 4. – С. 17–25.
4. Личковська О. Контент-аналіз текстів масової комунікації / О. Личковська. – О. : Астропринт, 2002. – 40 с.
5. Марчук Ю. Компьютерная лингвистика / Ю. Марчук. – М. : АСТ ; Восток-Запад, 2007. – 319 с.
6. Муравицька М. Статистичні дослідження лексики та закономірностей її функціонування / М. Муравицька // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 280–291.
7. Селіванова О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації / О. Селіванова. – К. : ЦУЛ ; Фітосоціоцентр, 2002. – 336 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
9. Сорокин Ю. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю. Сорокин, Е. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – С. 180–196.

10. Тимошук О. Погода / О. Тимошук // Подільські Вісті. – 2013. – 18 квітня. – С. 8.
11. Шарков Ф. Основы теории коммуникации / Ф. Шарков. – М. : Дашков и К, 2009. – 591 с.
12. Kraus J. Funkční stylistika očima sovětské autarky / J. Kraus // Slovo a slovesnost. – Praha, 1972. – S. 335–338.
13. Eden Ph. The weather week / Ph. Eden // The Sunday Telegraph. – 2003. – 9 March. – P. 40.
14. Prognoza pogody. Wiosna w Europie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pogoda.wp.pl/?ticaid=11071e#pogoda,20130420,cid,43116>.

Коломиец Е. Н. Современные методы исследования синоптических текстов публицистического стиля

Аннотация. Статья посвящена изучению особенностей современных методов исследования синоптических

текстов публицистического стиля. Проанализированы этапы диалогической интерпретации синоптических текстов.

Ключевые слова: методы исследования текстов, контент-анализ, этапы диалогической интерпретации, филологические методы исследования текстов.

Kolomiets O. Modern methods of synoptic texts studies in journalistic style

Summary. The article is devoted to peculiarities of modern methods studies of synoptic texts in journalistic style. The stages of dialogical interpretation of the synoptic texts are analyzed.

Key words: methods of texts' studies, content analysis, stages of dialogical interpretation, philological methods of texts' studies.